

**НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені М.П.ДРАГОМАНОВА**

НАСТЕНКО Лариса Григорівна

УДК 378.147:37.013.43

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ**

13.00.04 — теорія і методика професійної освіти

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук**

Київ – 2002

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: дійсний член АПН України,
доктор педагогічних наук, професор
Мороз Олексій Григорович,
Національний педагогічний університет
імені М.П. Драгоманова,
завідувач кафедри педагогіки і психології вищої школи.

Офіційні опоненти: дійсний член АПН України,
доктор філософських наук, професор,
Зязюн Іван Андрійович,
директор Інституту педагогіки і психології
професійної освіти АПН України;

кандидат педагогічних наук,
Матвієнко Ольга Василівна,
Київський державний лінгвістичний університет,
доцент кафедри педагогіки.

Провідна установа: Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, кафедра педагогіки, Міністерство освіти і науки України, м. Вінниця.

Захист відбудеться “ 16 “ жовтня 2002 р. о 14. 30 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053. 01 у Національному педагогічному університеті імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, 01601, м. Київ, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано “ 11 “ вересня 2002 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Ю.О. Приходько

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність і доцільність дослідження. Теоретико-методологічне обґрунтування мети, завдань, цінностей національної освіти та виховання в Україні потребує використання різних аспектів філософії та культурології освіти, що є природною потребою у методологічному, контекстному аналізі існуючих освітньо-культурних проблем. Наукова думка переконливо доводить можливість глибшого розуміння кризових станів суспільства, глобальних тенденцій розвитку соціальних систем і, зокрема освіти, з позицій культури як системи вищого порядку.

У нинішніх умовах до особистості вчителя висуваються підвищені вимоги щодо професійних і особистісних якостей. Його статус і роль як професіонала і культуротворчої особистості визначаються культурологічною підготовленістю. Радикальне підвищення професіоналізму у поєднанні із загальною культурою передбачає різнобічний особистісний розвиток, формування гуманістичної педагогічної позиції на основі єдності професійної, суспільно-економічної і культурологічної підготовки.

Вирішення означених завдань вимагає трансформації ціннісного змісту підготовки майбутнього вчителя, переорієнтації на продуктивність, а саме: уміння вести проектну, дослідницьку діяльність; бути не тільки реципієнтом культурних цінностей, а найперше – дослідником культурно-освітніх процесів, здійснювати їх культурологічний аналіз на основі системи культурологічних знань і вмінь, детермінованих гуманістичними ціннісними орієнтаціями; створювати культуротворче середовище навчання і виховання учнів. Вивчення досвіду вищих педагогічних закладів освіти дозволяє констатувати недостатній рівень особистісної готовності майбутніх учителів до здійснення культуротворчої функції освіти, культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності, культурологічного аналізу освітньо-культурних явищ і фактів.

Проблема культурологічної освіти і виховання у вищому педагогічному закладі є комплексною, її фрагментарне вивчення здійснюється філософами, соціологами, культурологами, педагогами, психологами.

Загальні питання реалізації культурологічного підходу, його системотвірна роль для педагогічної теорії і практики обґрунтовується у роботах Є.Баллера, В.Біблера, Є.Бондаревської, І.Зязюна, М.Кагана, Н.Крилової, О.Рудницької, В.Сластьоніна, Г.Тарасенко, Н.Щуркової.

Важливі методологічні і теоретичні проблеми культурологічної підготовки сучасного спеціаліста досліджуються у роботах А.Арнольдова, Л.Буєвої, І.Кефелі, І.Луцької, В.Маслова, О.Попової, Р.Розіна, Ю.Рождественського, Н.Сердюк.

Теоретичному аналізу і методичному обґрунтуванню піддаються проблеми визначення змісту, методів, педагогічних умов культурологічної підготовки майбутнього вчителя (В.Данильченко, М.Булигіна, Т.Іванова, Е.Ємеліна, І.Луцька, О.Макареня, Ю.Юрченко). Принципово важливою для підготовки до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності визначається її культурологічна спрямованість і особистісно зорієнтований характер (О.Андреєва, Є. Бондаревська, О.Попова, Ю.Рождественський).

У низці наукових досліджень обґрунтуванню і експериментальній апробації піддаються культуровідповідні педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя (О.Андреєва, Н.Крилова, В.Маслов, О.Попова, Г.Тарасенко). Система культурологічних знань і вмій (Ю.Юрченко), культурологічна компетентність (М.Боровик, М.Булигіна, І.Лейфа), культурологічна підготовленість (Е.Ємеліна), теоретична і практична готовність (О.Попова, І.Протасова) визнається важливим результатом професійно-педагогічної підготовки.

Аналітичне вивчення наукової літератури, практичного досвіду середньої і вищої ланок освіти свідчать, що в дослідженнях не прослідковується систематичного викладу концептуальних основ культурологічної освіти і виховання, практичних шляхів їх реалізації в освітньому процесі. Відсутність цілісних досліджень процесу культурологічної підготовки майбутнього вчителя у вищих педагогічних закладах освіти і водночас необхідність обґрунтування і визначення його основних теоретико-методологічних засад, методичних аспектів та педагогічних умов реалізації зумовили вибір теми дисертаційного дослідження ***“Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя”***.

Тема дисертації входить до плану наукових досліджень кафедри теорії та історії педагогіки Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова з проблеми інтенсифікації професійної підготовки майбутнього вчителя у вищому педагогічному закладі освіти, затверджена Вченою Радою НПУ імені М.П.Драгоманова (протокол № 9 від 27 травня 1999 року), закординована на бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 4 від 11 квітня 2001 року).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально апробувати зміст і педагогічні умови процесу культурологічної підготовки майбутнього вчителя на основі цілісно-інтеграційного й особистісно зорієнтованого підходів.

Об’єкт дослідження – підготовка майбутнього вчителя до професійно-педагогічної діяльності.

Предмет дослідження – педагогічні умови забезпечення процесу культурологічної підготовки майбутнього вчителя.

Гіпотеза дослідження ґрунтується на припущенні того, що культурологічна підготовка майбутнього вчителя є системою змістово-педагогічного та організаційно-методичного забезпечення процесу засвоєння студентами культурологічних знань і вмінь, детермінованих гуманістичними ціннісними орієнтаціями, ефективність функціонування якої досягається за умов гармонійної цілісності, взаємообумовленої єдності її структурних і змістових компонентів; культурологічної спрямованості, гуманітарної проблематизації, підвищення культуромісткості змісту педагогічної освіти; домінування діалогу як форми здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії.

Для розв'язання визначених завдань, перевірки гіпотези використовувався комплекс **методів дослідження**: *теоретичних* – аналіз соціально-філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури означеної проблематики; моделювання педагогічної діяльності; класифікація, систематизація та узагальнення науково-теоретичних, дослідно-експериментальних даних; *емпіричних* – вивчення досвіду вищої та середньої освітніх ланок з питання культурологічної освіти і виховання; спостереження, бесіди, анкетування, інтерв'ю, самооцінка, проєктивні методики, інноваційне навчання, педагогічний експеримент (констатуючий, формуючий); *статистичні* – методи обробки отриманих експериментальним шляхом результатів.

Відповідно меті й гіпотезі у дослідженні були поставлені такі **завдання**:

- визначити, теоретично обґрунтувати структуру культурологічної підготовки майбутнього вчителя;
- розробити критеріально-рівневу характеристику культурологічної готовності майбутнього вчителя;
- спроектувати інтегративну модель процесу засвоєння студентами культурологічних знань і вмінь, присвоєння гуманістичних ціннісних орієнтацій у вищому педагогічному закладі освіти;
- виявити педагогічні умови ефективності процесу культурологічної підготовки та експериментально перевірити їх результативність.

Методологічною та теоретичною основою дослідження є філософські, психологічні і педагогічні концепції, які розкривають пізнання як творчий процес, визначають закономірності розвитку особистості; ідеї загального і особливого у конкретному виявленні та цілісності; науковий плюралізм в оцінці педагогічних теорій і концепцій; світоглядні та загальнонаукові положення діалектичної єдності і взаємообумовленості явищ і процесів. В основу педагогічного пошуку покладено принципи системності, культуровідповідності, єдності теорії і практики, гармонії національних, загальнолюдських і особистісних цінностей.

Дослідження ґрунтується на антропоцентричних ідеях філософії і культурології освіти та сучасної гуманістичної парадигми виховання, які розкривають взаємозв'язки освіти і культури, значення особистості як неповторної унікальності й найвищої цінності (І.Зязюн, В.Луговий, В.Лутай, Н.Крилова, Н.Щубелка); положеннях культурно-історичної теорії походження і формування психіки та свідомості (Л.Виготський); ідеях про діалогізм і поліфонію свідомості (М.Бахтін, В.Біблер); теоретичних положеннях і принципах педагогічного проектування та системності (С.Архангельський, В.Безпалько, М.Данилов, Т.Льїна, Ю.Конаржевський, Ф.Корольов, Н.Кузьміна, В.Лозова, Л.Новікова), професійно-педагогічної підготовки та формування педагогічної культури (О.Абдулліна, В.Гриньова, Т.Іванова, О.Мороз, В.Сластьонін, Т.Сущенко, О.Рудницька); педагогічної інтеграції та цілісно-інтеграційного підходу (В.Безрукова, О.Беляєва, П.Сікорський, Н.Шишлянникова); індивідуалізації та особистісно зорієнтованої моделі професійної підготовки (М.Алексєєв, А.Бойко, І.Бех, Е.Зеєр, В.Давидов, Ю.Мальований, В.Сериков, І.Якиманська); теоретичних основах виховання та методики виховної роботи (О.Дубасенюк, А.Капська, А.Макаренко, М.Стельмахович, В.Сухомлинський, Г.Троцько, Н.Щуркова).

Дослідно-експериментальна робота здійснювалась *на базі* Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова (м. Київ). Дослідженням було охоплено 430 студентів, 15 викладачів вищих педагогічних закладів освіти. Відповідно завдань дослідження проводилось у три етапи (пошуковий, дослідно-експериментальний, узагальнюючий) упродовж 1995-2002 років.

Наукова новизна та теоретичне значення отриманих результатів полягає в тому, що:

- уточнено сутність і зміст понять “культурологічна підготовка” та “культурологічна готовність” майбутнього вчителя, конкретизовано їх структуру;
- спроектовано та експериментально апробовано модель культурологічної підготовки у вищому педагогічному закладі освіти, яка орієнтована на створення умов формування культурологічної готовності та особистісний розвиток майбутнього вчителя;
- розроблено критерії та рівні готовності до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності;
- дістала подальший розвиток система принципів культурологічної підготовки майбутнього вчителя, зокрема принципи: гуманізації навчально-виховного процесу; культурологічної спрямованості професійно-педагогічної підготовки; адекватності мети і системності культурологічних методів; аналітико-синтетичного підходу; повноти і доцільності, наступності змісту; інтегративної організації процесу; забезпечення

готовності до культуровідповідної виховної діяльності; естетизації діяльності, побуту, створення культуротворчого середовища;

- визначено та експериментально перевірено педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя: впровадження цілісної педагогічної системи; діагностика культурологічної готовності; гуманне поєднання суб'єктивних і об'єктивних цілей; культурологічна спрямованість змісту і дидактичних засобів; гуманітарна проблематизація; рефлексивна позиція та діалогічна форма здійснення суб'єкт-суб'єктної взаємодії; формування свідомої активності через педагогічне стимулювання; педагогічно доцільне управління діалогічними полісуб'єктними стосунками.

Практичне значення дисертаційного дослідження визначається тим, що одержані результати, узагальнений фактичний матеріал може бути використаним в оновленні змісту лекційних та практичних занять з курсів педагогіки, методики виховної роботи, етнопедагогіки, спеціально-предметних дисциплін; в розробці нормативних і елективних спецкурсів та спецсеінарів; в організації різних видів та етапів педагогічної практики, позанавчальної діяльності студентів.

Матеріали дослідження можуть стати базою для подальших наукових розвідок з теорії і методики професійної освіти.

Апробація та впровадження результатів дослідження здійснювалася на науково-практичних конференціях: “Людина, гармонія, світ” (Полтава, 1998), “А.С.Макаренко – видатний педагог ХХ століття” (Полтава, 1999), “Профорієнтація та довузівська підготовка майбутніх спеціалістів: проблеми, досвід, перспективи” (Чернігів, 1999), “Виховання молоді на історико-культурних традиціях рідного краю” (Полтава, 1999), “Людина та навколишнє середовище” (Полтава, 2000), “Гуманітарна освіта в технічному університеті: проблеми та перспективи” (Київ, 2001), на звітних науково-практичних конференціях викладачів НПУ імені М.П.Драгоманова (Київ, 2000, 2001).

Результати дослідження, розроблені та запропоновані автором інноваційні форми, культуровідповідні методи, навчально-пізнавальні завдання культурологічного змісту, рекомендації щодо їх впровадження та забезпечення обґрунтованих педагогічних умов використовувались у системі ступеневої підготовки педагогічних кадрів у Полтавському державному педагогічному університеті імені В.Г.Короленка (довідка № 4024 від 01.10.2001 р.): Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського (довідка № 04-58 від 04.04.2002 р.); Національному педагогічному університеті імені М.П.Драгоманова (м. Київ) (довідка № 04-10 / 748 від 17.06.2002р.), особистій викладацькій практиці протягом 1986-2001 років.

Публікації. Автор має 26 публікацій, основні теоретичні положення та результати дослідження, його висновки представлені у 10 з них, 5 одноосібних статтів надруковані у фахових наукових виданнях.

Структура дисертації обумовлена логікою дослідження і складається із вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (245 найменувань), додатків. Загальний текст дисертації викладений на 240 сторінках комп'ютерного набору, містить 9 таблиць, 2 рисунки, 3 гістограми.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У *вступі* обґрунтовано актуальність і доцільність теми дослідження, визначено об'єкт, предмет, мету, сформульовано гіпотезу та завдання, охарактеризовано методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості про апробацію та впровадження її результатів.

У *першому розділі* – “Проблема культурологічної підготовки майбутнього вчителя у педагогічній теорії та практиці” з метою виявлення педагогічних умов, які сприяють ефективності процесу культурологічної підготовки розкрито його теоретико-методологічні засади, досліджено структуру, сутність понять “гуманістичні ціннісні орієнтації”, “культурологічні знання” “культурологічні вміння”, на основі аналізу результатів діагностування готовності студентів вищих педагогічних закладів освіти до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності визначено завдання експериментального дослідження.

Вивчення філософської, культурологічної, психолого-педагогічної літератури дає підстави констатувати постійне зростання уваги до культурологічних проблем освіти і виховання як результату системного і полісистемного розгляду зв'язків освіти і культури. Така взаємодія визнається у науковому світі як норма, яка виводиться із самого визначення культури (І.Зязюн, М.Каган, Н.Крилова, В.Луговий, Н.Щубелка та ін.). Це зумовлює чітку тенденцію до пошуку нових шляхів та підходів до організації педагогічної діяльності і професійної підготовки педагогічних кадрів, адекватних сучасній культурі й науці. Саме такими є:

– *культурологічний підхід*, який розширює дослідницькі і прикладні межі, забезпечує панорамний багатовимірний погляд і полісистемне пояснення сутності культурних проблем, цінностей та компонентів сучасної освіти, важливість якого для освітнього процесу, його системотвірної ролі для педагогічної теорії і практики обґрунтовується в роботах А.Арнольдова, Є.Бондаревської, І.Зязюна, Н.Крилової, О.Рудницької, Г.Тарасенко, Н.Щуркової;

– *цілісно-інтеграційний підхід* зумовлює безперервну взаємодію суб'єктивного і об'єктивного, внутрішнього і зовнішнього, образного і поняттєвого, раціонального й інтуїтивного, аналітичного і систематичного (Н.Шишлянникова);

– *діалогова взаємодія*, в основі якої концепція “діалогу культур” (М.Бахтін, В.Біблер), актуалізує особистісний розвиток і професійне становлення педагога.

У розділі зазначається, що педагогічна діяльність у сучасному культурно-освітньому просторі має бути за своїм змістом людинотворчою, культуровідповідною, тобто нестандартною, різноманітною, індивідуальною, реалізувати у кожній конкретній освітній ситуації весь культурний, а не тільки інформаційно-науковий ресурс учителя, його особистий творчий потенціал.

Підкреслюючи пріоритетність культуроцентристської позиції В.Біблер зазначає, що у сучасному світі культура зміщується в епіцентр людського буття, у наукових розвідках висловлюється припущення, що відповідь на питання “Що є освіта?” може дати культурологія, досліджуючи цей феномен як специфічний вид соціокультурного процесу.

На основі теоретичного аналізу наукової літератури у дослідженні *культурологія* характеризується як фундаментальна соціальна наука, яка виконує інтегративну функцію для різних систем знань, є методологічною основою і системотвірним фактором комплексу гуманітарних наук, досліджує загальні закономірності культури як процесу творення загальнолюдських цінностей. Виділення культурології на початку ХХ століття у самостійну наукову галузь пов'язане з ім'ям американського антрополога Леслі Уайта.

Подальший розвиток культурології відбувається у напрямку становлення її як галузі міжпредметного науково-прикладного дослідження і спеціальної навчальної дисципліни. Культурологічні дослідження І.Бестужева-Лади, Г.Драча, С.Матвєєва, Б.Степанишина, І.Юдкіна-Ріпуна свідчить, що прикладна культурологія займається описом і осмисленням культурної конкретики. Зустріч культурології у площині міждисциплінарного синтезу з іншими дисциплінами формує своєрідну культурологічну лакуну. При відповідній розробці змістово-методичного забезпечення культурологічна складова перетворюється у дисципліну, яка знаходиться на міжпредметній межі. Прикладна культурологія здатна допомогти учням наблизитися до освоєння форм суспільної свідомості за умови компетентності вчителя, використання педагогічного потенціалу культурології (І.Бестужев-Лада).

Завдання дослідження обумовили розгляд сутності поняття “культура” як предмета культурології і підґрунтя для формування особистості вчителя. На основі концептуально-філософських підходів виокремлене вихідне положення, яке визначає культуру як систему життєвих сенсів суб'єкта (особистості, групи, спільноти), що реалізується у засобах та результатах діяльності.

У дослідженні наголошується на важливості узгодження професійної, суспільно-економічної та культурологічної складової у підготовці спеціалістів вищої кваліфікації.

Культурологічна підготовка майбутнього вчителя розглядається як складне структурне утворення у системі професійно-педагогічної підготовки, вона є і складовою цієї системи вищого порядку, і системоутвірним фактором, і “наскрізною” ланкою, яка пронизує всі її компоненти.

Аналіз наукових розвідок засвідчує, що культурологічна підготовка все частіше стає предметом психолого-педагогічних досліджень (Т.Вайда, В.Гриньова, Е.Смеліна, Т.Іванова, О.Попова, О.Рудницька, Ю.Юрченко).

Під культурологічною підготовкою розуміють цілеспрямований гармонійно-цілісний творчий педагогічний процес формування готовності до реалізації культуротворчої функції освітньої діяльності з позицій суб’єкт-суб’єктного підходу, що здійснюється у ході оволодіння знаннями методології, історії та теорії загальнолюдської та національної культури, культурно-мистецькими вміннями і навичками. (І.Луцька, О.Макареня, В.Маслов, О.Попова, Н.Сердюк).

Визначаючи базові принципи побудови дисциплін культурологічного циклу, дослідники наголошують на інтегративності навчальних програм, що сприяє поглибленню культурознавчих знань, розвитку соціально-культурної компетентності майбутнього вчителя (О.Белік, М.Закович, І.Кефелі, О.Ростовцев, О.Флієр). Суттєвим є посилення культурологічного аспекту педагогічних дисциплін, про що свідчать авторські програми курсів “Педагогіка”, “Історія педагогіки” (Л.Вовк, Г.Панченко).

Активна розробка і використання у сучасній педагогічній практиці інтегративних понять “педагогічний простір”, “соціально-педагогічна сфера”, “педагогічна синергетика”, “соціально-педагогічне проектування” доводить, що педагогічний процес все частіше стає об’єктом культурологічного осмислення складних проблем освіти і виховання, розглядається в широкому соціокультурному контексті при вирішенні професійно-педагогічних завдань. Це вказує на те, що культурологічний аналіз є суттєвим практико-орієнтованим інструментом комплексного осмислення “функціонування соціокультурного досвіду” (О.Флієр), на важливість впливу якого на різні сторони професійної діяльності сучасного вчителя, на процес осмислення ним освітньо-культурних явищ неодноразово вказували А.Арнольдів, Є.Бондаревська, Л.Волович, Г.Філонов, Н.Щуркова. Експериментальному обґрунтуванню піддаються педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього фахівця: особистісно орієнтований підхід, педагогічне стимулювання, організаційно-педагогічна взаємодія суб’єктів навчально-виховної діяльності та

управлінсько-організаційних структур, педагогічне управління системою культурологічної підготовки (В.Маслов); культуромісткість змістово-технологічного компонента педагогічної освіти, культуротворче середовище підготовки майбутнього вчителя (О.Андрєєва, Н.Крилова, О.Макареня, О.Попова, Г.Тарасенко), професійно-особистісний (Г.Головін), індивідуально-творчий (В.Данильченко) характер процесу.

Розглядаючи культурологічну підготовку з позицій цілісності та системності як складову системи вищого порядку – професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, у дослідженні визначаються її структурні компоненти: гуманістичні ціннісні орієнтації, культурологічні знання і вміння, розкриваються авторські підходи до визначення сутності означених понять.

У культурологічному пізнанні проблемі цінностей належить провідне місце, оскільки тлумачення культури як сукупності цінностей, створених людством є широко розповсюдженим. Педагогічний аспект проблеми орієнтації особистості полягає у тому, щоб широкий спектр об'єктивних цінностей освіти і культури зробити предметом усвідомлення, переживання як особистісних потреб, щоб об'єктивні цінності стали суб'єктивно значущими, стійкими життєвими орієнтирами, ціннісними орієнтаціями особистості. Орієнтація майбутнього вчителя на гуманістичні освітні цінності визначається як сходження особистості до культуровідповідних цінностей сучасної освіти (А.Кир'якова). Цінності знаходяться зі знаннями у відношеннях додатковості і здатні регулювати всі форми людської діяльності.

Гуманістичні ціннісні орієнтації вчителя ґрунтуються на цінностях освіти, про що переконливо свідчать дослідження цієї проблеми у науковому доробку В.Біблера, Є.Бондаревської, Н.Крилової, В.Семиченко, В.Сухомлинського, О.Сухомлинської. Система гуманістичних ціннісних орієнтацій окреслює аксіологічну складову культурологічної підготовки, культурологічні знання і вміння відбивають її змістовий і діяльнісний компоненти.

Культурологічні знання забезпечують методологічний рівень педагогічної діяльності, включають знання історії та тенденцій розвитку культурно-освітнього процесу, поняття про сутність духовної, професійної та педагогічної культури, різноманітні підходи до визначення сутності культурно-освітніх явищ і процесів (В.Гриньова), знання про культуру як предмет педагогічного проектування (В.Гінецинський).

Здійснений аналіз вихідних положень дослідження проблеми вмінь (О.Абдулліна, Г.Горбатов, М.Данилов, Н.Менчинська, А.Петровський, К.Платонов, В.Сластьонін, З.Ходжава, А.Щербаков, Г.Щукіна, І.Якиманська) дозволив визначити основні властивості культурологічних умінь: а) це складні інтелектуальні вміння, яким притаманна широка

варіативність; б) полем їх застосування є соціокультурна і освітня сфери; в) це узагальнюючі способи оперування соціогуманітарними знаннями, поняттями, уявленнями в умовах пізнавальної і практичної діяльності, пов'язаної з осмисленням культурно-освітніх явищ і вирішенням професійно-педагогічних проблем; г) вони інтегруються у різноманітні види діяльності; г) активно впливають на духовний та інтелектуальний потенціал особистості.

У професійно-педагогічній діяльності культурологічні знання і вміння уможливають реалізацію важливих пошукових і аналітичних функцій (розпізнавання, оцінки, перетворення, корекції). У дослідженні виокремлюються і характеризуються культурологічні вміння розпізнавального, оцінного, перетворювального, контрольного-коректуючого характеру. Увага зосереджується на культурологічних знаннях і вміннях, які мають інваріантну основу і визначаються як базові, оволодіння якими відбувається на 1-3 курсах вищих педагогічних закладів освіти.

Виокремлення і дослідження вихідних для даної наукової розвідки понять “гуманістичні ціннісні орієнтації”, “культурологічні знання”, “культурологічні вміння” дозволили інтерпретувати їх і як змістово задану мету, і як зміст, і як результат культурологічної підготовки.

На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень встановлено, що результатом професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя дослідники визначають готовність до педагогічної діяльності (А.Линенко, О.Мороз, В.Сластьонін, Г.Троцько та інші). Готовність розглядають як умову успішного здійснення діяльності, як її передумову і регулятор. У дослідженні береться до уваги педагогічний аспект проблеми, який визначає фактори, умови, дидактичні та виховні засоби, що забезпечують управління формуванням, становленням і розвитком даного новоутворення (Т.Абрамян, К.Дурай-Новакова, Л.Нікітенкова, Р.Пенькова, Ю.Резнікова, В.Серіков, Г.Храмова, В.Щербина та ін.). Зміст готовності до педагогічної діяльності об'єднує морально-вольові якості особистості, соціально значущі мотиви, знання, вміння і навички (В.Серіков).

Культурологічна готовність у дослідженні розглядається як здатність майбутнього вчителя до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності на рівні цілепокладання. Формування даного новоутворення забезпечується присвоєнням майбутніми вчителями гуманістичних ціннісних орієнтацій, які обумовлюють спрямованість особистісної позиції і професійної поведінки, оволодінням культурологічними знаннями й уміннями, що уможливають культурологічний аналіз педагогічних явищ.

Грунтуючись на принципах культурологічного підходу у ході наукового пошуку визначалась відповідність досліджуваних складових готовності теоретично обґрунтованим

компонентам, що привело до висновку про недостатність представлення ціннісних орієнтацій, змістових, діяльнісних і творчих аспектів.

Враховуючи домінування культурологічного підходу у процесі професійно-педагогічної підготовки, потребу в культурологічній спрямованості готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності, наслідки наукових досліджень, практики підготовки у вищій педагогічній школі, результати опитування у розділі виділені і обґрунтовані *ціннісно-цільовий, змістовий, діяльнісно-творчий, особистісно-позиційний* компоненти культурологічної готовності та рівні їх сформованості (*адаптаційний, розпізнавальний, відтворювальний, перетворювальний, творчий*).

Відповідно розробленій критеріально-рівневій характеристиці показниками рівня сформованості компонентів культурологічної готовності визначені: для ціннісно-цільового компонента – *мотиваційно-ціннісне ставлення до педагогічної професії, педоцентризм педагогічної позиції, культуроцентриська налаштованість педагогічного мислення, відповідність гуманістичних цінностей потребам і меті особистості*; для змістового – *здатність до культурологічного аналізу культурно-освітніх феноменів*; для діяльнісно-творчого – *пріоритетність вибору культуровідповідної діяльності, усвідомлення себе творцем педагогічного процесу*; для особистісно-позиційного – *гуманна особистісна педагогічна позиція, творчий індивідуальний стиль діяльності, морально-етична саморегуляція*.

Вивчення стану культурологічної підготовки у вищій педагогічній школі, яке здійснювалося на основі розроблених і теоретично обґрунтованих компонентів, критеріїв, показників і рівнів готовності, дозволило констатувати недостатній рівень сформованості у майбутніх учителів таких гуманістичних ціннісних орієнтацій, як ставлення до особистості дитини, турбота про її розвиток, педагогічну підтримку; ставлення до дитинства як повноцінного періоду життєдіяльності, готовності до створення культуровідповідних умов для виявлення, збереження і розвитку творчої індивідуальності дитини; особистісний розвиток культурно-освітніх орієнтирів, якостей, необхідних для культуровідповідної діяльності, а також недостатність засвоєння і використання на практиці культурологічних знань, умінь розпізнавального, оцінного, перетворювального, контрольного-коректуючого характеру.

Вивчення теоретико-методологічних підходів, аналіз практичного досвіду приводять до висновку, що культурологічна підготовка майбутнього вчителя має стати цілеспрямованим, гармонійно-цілісним, творчим педагогічним процесом формування готовності до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності, потребує забезпечення відповідних педагогічних умов.

У *другому розділі* – “Шляхи реалізації педагогічних умов культурологічної підготовки майбутнього вчителя” – обґрунтовано науково-методичну систему забезпечення культурологічної підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти, визначено педагогічні умови, які сприяють ефективності цього процесу, сформульовані основні завдання експериментального дослідження, викладено хід та узагальнено його результати.

Культурологічна підготовка студентів вищих педагогічних закладів освіти у дослідженні визначається як система змістово-теоретичного та організаційно-методичного забезпечення формування готовності до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності.

У розділі викладено теоретично розроблену і обґрунтовану модель культурологічної підготовки студентів вищих педагогічних закладів освіти. Використання методу моделювання обумовлюється необхідністю побудови цілісної системи культурологічної підготовки майбутнього вчителя. Мета педагогічної системи визначається тією моделлю освіти, яка реалізується у її межах. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень встановлено, що найбільш культуровідповідною сучасній освітній ситуації є “особистісно орієнтована модель освіти” (М.Алексєєв, І.Бех, А.Бойко, Є.Бондаревська, Е.Зеєр, В.Серіков, І.Якиманська та інші).

Реалізація освітньої моделі, перехід від проекту до технології як способу її впровадження здійснюється через педагогічну систему, яка у дослідженні ґрунтується на принципах особистісно зорієнтованої освіти, цілісно-інтеграційного підходу, діалогової взаємодії, Системна побудова моделі культурологічної підготовки здійснена за блочно-структурним принципом, її структура включає проектно-методологічний, організаційно-змістовий, технологічний блоки.

Відповідно стратегії модельований процес був спрямований на досягнення провідної мети – формування культурологічної готовності майбутнього вчителя. Конструювання моделі культурологічної підготовки обумовили наступні теоретичні засновки: особистісно орієнтована основа, яка передбачає гармонійне поєднання “зовнішньо орієнтованої і внутрішньо орієнтованої освіти” (А.Маслоу); зв’язок процесу формування культурологічної готовності зі всіма структурними складовими особистості, що забезпечує поєднання інтелектуального, емоційного і вольового компонентів; визнання культурологічної підготовки структурним утворенням у системі вищого порядку – професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя і, водночас, системотвірним фактором, який наскрізно пронизує всі ланки навчально-виховного процесу; діалогова взаємодія суб’єктів освітнього процесу, заснована на принципах “діалогу культур” (М.Бахтін); дієво-практичний характер культурологічної підготовки, “впровадження у навчальний процес цілей і цінностей

професійної діяльності як провідних детермінантів процесу підготовки” (В.Семиченко); обумовленість культурологічних знань і вмінь особистісною системою гуманістичних ціннісних орієнтацій, що забезпечує перехід у професійній діяльності від педагогіки ЗУНів до педагогіки розвитку і творчості; актуалізація мотиваційно-потребової сфери студентів, виведення на перший план потреб культурологічного характеру (самовдосконалення, самоактуалізація, самореалізація, підвищення рівня базової особистісної і професійно-педагогічної культури, прагнення до досконалості у професії).

У дослідженні знайшли подальший розвиток специфічні принципи організації процесу культурологічної підготовки, які впливають із загальнопедагогічних. Зокрема це принципи: гуманізації навчально-виховного процесу, який забезпечує спільне входження вчителя і учня у контекст сучасної культури; культурологічної спрямованості професійно-педагогічної підготовки; адекватності мети і системності культурологічних методів; аналітико-синтетичного підходу, який уможливорює оптимальне функціонування системи культурологічної підготовки за умов цілісності, відкритості, гнучкості, варіативності, динамічності; повноти і доцільності, який визначає склад і структуру навчального змісту; інтегративної організації процесу культурологічної підготовки; забезпечення готовності до культуровідповідної виховної діяльності; естетизації діяльності, побуту, створення культуротворчого середовища. Ці принципи з одного боку, обумовили вимоги до змісту, методів, організаційних основ процесу формування у студентів гуманістичних ціннісних орієнтацій, культурологічних знань і вмінь, з іншого – у практичній діяльності стали підставами для визначення, обґрунтування і забезпечення педагогічних умов культурологічної підготовки.

Виділені етапи модельованого процесу за змістом відповідали логіці професійно-педагогічної підготовки, забезпечили поступове вдосконалення готовності майбутніх учителів до культуровідповідної діяльності. Перший, *адаптаційно-професійний* етап сприяв адаптації студентів до умов вищого навчального закладу, входженню у культуровідповідний зміст діяльності. Сформована при цьому культурологічна готовність забезпечувала ознайомлення і сприйняття культурно-освітніх феноменів. Результатом *локально-професійного* етапу стала готовність майбутніх учителів до “впізнання” культури, введення знань у культурний контекст, розвиток гуманітарного мислення. Готовність, сформована на *системно-професійному* етапі включала систему знань і вмінь, обумовлених гуманістичними ціннісними орієнтаціями, відбивала здатність до культурологічного аналізу освітньо-культурних явищ і подій, забезпечувала рівень “розуміння” культури.

У прогностичній моделі здійснено технологічне обґрунтування цільових, змістових, організаційно-управлінських, результативних характеристик процесу культурологічної підготовки. Осмислення і усвідомлення особистісної парадигми забезпечило педагогічній технології гуманістичну спрямованість і особистісно орієнтований характер.

Операціональне переведення гуманістичної особистісно орієнтованої технології, закладеної у моделі процесу культурологічної підготовки здійснювалося через забезпечення механізмів її впровадження, створення педагогічних умов формування культурологічної готовності у реальному навчально-виховному процесі.

Провідними умовами формуючого експерименту стали: поєднання суб'єктивних і об'єктивних цілей професійно-педагогічної підготовки; культурологічна спрямованість її змісту і дидактичних засобів; реалізація культурологічного потенціалу дисциплін світоглядно-культурологічної, психолого-педагогічної, спеціально-предметної підготовки; впровадження міжпредметних інтеграційних культурологічних модулів; гуманітарна проблематизація навчально-практичного змісту через систему культурологічних завдань і проблемних ситуацій; рефлексивна позиція викладачів і студентів, діалогічна форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії та прилучення до гуманістичних вартостей педагогічної професії, формування свідомої активності студента через педагогічно доцільне стимулювання, управління особистісним культурологічним розвитком, рефлексивною позицією, діалогічними і полісуб'єктними стосунками.

Формуючий експеримент проводився поетапно на базі факультету української філології та історичного факультету Полтавського державного педагогічного університету імені В.Г.Короленка і Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. В експерименті брали участь студенти 1-4-го курсів, що за ознаками і змістом діяльності відповідає етапам цілісного педагогічного процесу культурологічної підготовки (адаптаційно-професійному, локально-професійному, системно-професійному).

Розробка експериментального матеріалу дослідження полягала у виокремленні та актуалізації культурологічної складової предметів світоглядно-культурологічного, психолого-педагогічного, фахово-методичного циклів, дидактичних засобів підвищенні культуромісткості навчального матеріалу нормативних курсів педагогічних дисциплін, конкретизації змісту інтеграційних культурологічних модулів “Світоглядна і поведінкова культура”, “Методика культуровідповідної виховної діяльності”, “Культурологія гомоетики”, “Культурологія екоетики”, “Культурологія техноетики”, згідно змістових особливостей дисциплін, які вивчаються на зазначених факультетах, визначення системи навчально-пізнавальних завдань, проблемних ситуацій культурологічного змісту.

Кожен із теоретично обґрунтованих компонентів культурологічної готовності: ціннісно-цільовий, змістовий, діяльнісно-творчий та особистісно-позиційний оцінювався за наступними рівнями: адаптаційним, розпізнавальним, відтворювальним, перетворювальним і творчим. Адаптаційний рівень відповідав низькому рівню культурологічної готовності, розпізнавальний – середньому, відтворювальний, перетворювальний і творчий рівні – високому.

Після завершення експерименту загалом у 76,2% студентів від загальної кількості залучених до експериментальної навчально-практичної діяльності рівень культурологічної готовності підвищився з адаптаційного і розпізнавального до відтворювального, перетворювального, творчого (до експерименту цей показник становив 35,7%), що на 40,5% більше, ніж у контрольній групі (Рис. 1).

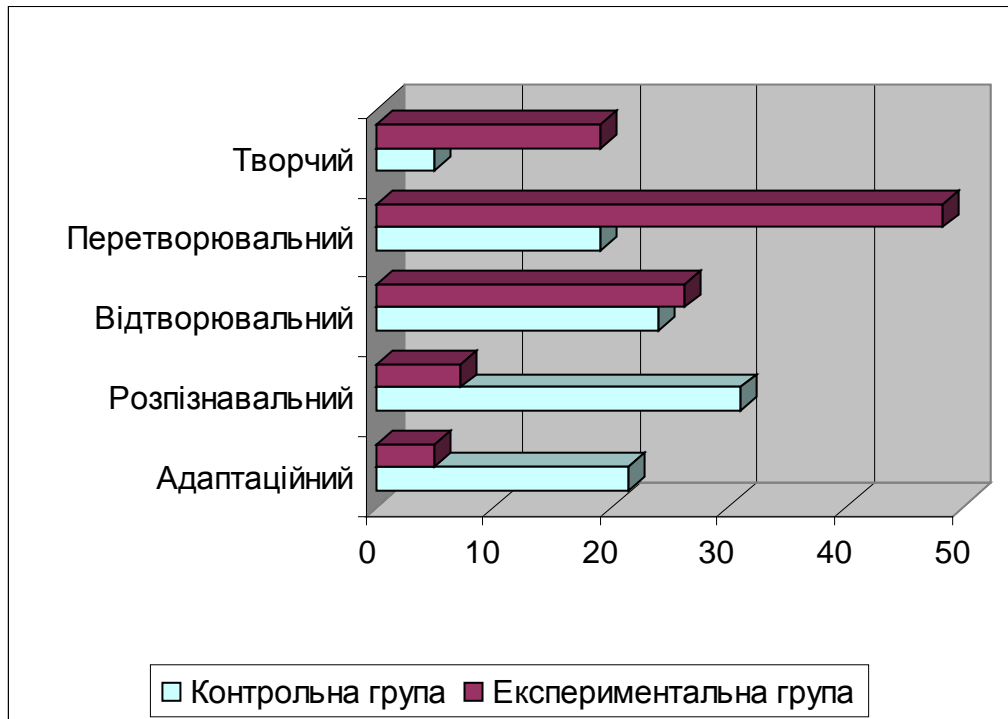

Рис.1. Гістограма розподілу студентів за рівнями сформованості культурологічної готовності на підсумковому етапі формуючого експерименту.

Отримані шляхом експериментального дослідження результати дозволяють зробити висновок, що впровадження у практику професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя цілісної системи культурологічної підготовки, реалізація через особистісно орієнтовану технологію спроектованих педагогічних умов, забезпечують формування у студентів високого рівня готовності до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності. Це підтверджують якісні і кількісні зміни, які відбулися у показниках розвитку всіх компонентів культурологічної готовності.

У ході цілеспрямованої культурологічної підготовки у майбутніх учителів відбулася зміна пріоритетів: сформовані гуманістичні ціннісні орієнтації зумовили детермінацію культурологічних знань і вмінь, які стали розглядатися як продукти саморозвитку особистості, а на перший план вийшли творчі зразки, схеми, способи, моделі діяльності. Це є показником високого рівня готовності майбутніх учителів до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності, сприяє посиленню креативних компонентів педагогічної освіти, її особистісно зорієнтованому характеру.

Проведене дослідження доводить, що культурологічна підготовка формує мотиваційно-ціннісне ставлення до професійно-педагогічної діяльності, педоцентризм педагогічної позиції, забезпечує культуроцентриську налаштованість педагогічного мислення, відповідність гуманістичних цінностей потребам і меті особистості майбутнього вчителя; містить могутній когнітивний потенціал, забезпечує здатність до культурологічного аналізу культурно-освітніх феноменів, уможлиблює у майбутньому процес входження педагога разом з вихованцем у контекст сучасної культури; посилює креативні компоненти педагогічної освіти, забезпечує пріоритетність вибору культуровідповідної діяльності, усвідомлення особистістю своєї культуротворчої позиції у педагогічному процесі; виводить на перший план творчі способи, схеми, моделі діяльності, сприяє визнанню засвоєних знань і вмінь засобами саморозвитку особистості, формує гуманну особистісну педагогічну позицію, творчий індивідуальний стиль діяльності, морально-етичну саморегуляцію; органічно вплітається у структуру педагогічної діяльності, суттєво збагачує її професійно-педагогічні функції, надаючи культурологічній спрямованості професійній підготовці майбутнього вчителя.

Домінування гуманістичних ціннісних орієнтацій у професійному становленні майбутніх учителів, досягнення високого рівня сформованості діяльнісного і креативного компонентів готовності, використання культурологічних знань і вмінь у особистому розвитку є важливим практичним результатом, найбільш об'єктивним показником ефективності запропонованої системи культурологічної підготовки.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні здійснено теоретичне узагальнення і нове вирішення проблеми культурологічної підготовки майбутнього вчителя в умовах вищого педагогічного закладу освіти, що полягає у визначенні її структури, змісту і результату – формування готовності до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності; виявленні, обґрунтуванні та експериментальній апробації педагогічних умов забезпечення цього процесу.

Дані теоретичного і експериментального дослідження загалом підтвердили гіпотезу, на якій воно ґрунтується, засвідчили вирішення поставлених завдань та правомірність визначених педагогічних умов культурологічної підготовки і дали підстави для наступних висновків::

1. Культурологічна підготовка студентів вищих педагогічних закладів освіти є системою змістово-теоретичного та організаційно-методичного забезпечення формування готовності майбутнього вчителя до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності, яка включає структурні (гуманістичні ціннісні орієнтації, культурологічні знання, культурологічні вміння) та змістові (аксіологічний, когнітивний, креативний, особистісний) компоненти. Доведено, що особистісний компонент є системотвірним, а єдність і взаємовплив структурних і змістових компонентів – важлива педагогічна умова культурологічної підготовки.

2. Здійснена за блочно-структурним принципом і обґрунтована системна побудова моделі культурологічної підготовки спрямована на досягнення провідної мети – формування культурологічної готовності майбутнього вчителя, визначено основні її теоретичні засновки.

3. Подальшого розвитку набули специфічні принципи організації процесу культурологічної підготовки, які впливають із загальнопедагогічних: принцип гуманізації навчально-виховного процесу, який забезпечує спільне входження вчителя і учня у контекст сучасної культури; культурологічної спрямованості професійно-педагогічної підготовки; адекватності мети і системності культурологічних методів; аналітико-синтетичного підходу, який уможливорює оптимальне функціонування системи культурологічної підготовки за умов цілісності, відкритості, гнучкості, варіативності, динамічності; повноти і доцільності, що визначає склад і структуру навчального змісту; інтегративної організації процесу культурологічної підготовки; забезпечення готовності до культуровідповідної виховної діяльності; естетизації діяльності, побуту, створення культуротворчого середовища. Ці принципи обумовили вимоги до змісту, методів, організаційних основ процесу формування у студентів гуманістичних ціннісних орієнтацій, культурологічних знань і вмінь, у

практичній діяльності стали підставами для визначення, обґрунтування і забезпечення педагогічних умов культурологічної підготовки.

4. Доведено, що процес культурологічної підготовки має поетапний характер. Виділені етапи модельованого процесу за змістом відповідають логіці професійно-педагогічної підготовки, забезпечують поступове удосконалення готовності майбутніх учителів до культуровідповідної діяльності. Адаптаційно-професійний етап сприяє адаптації студентів до умов вищого навчального закладу, входженню їх у культуровідповідний зміст діяльності, сформована при цьому культурологічна готовність забезпечує ознайомлення і сприйняття культурно-освітніх феноменів. Результатом локально-професійного є готовність майбутніх учителів до “впізнання” культури, введення знань у культурний контекст, розвиток гуманітарного мислення. Готовність, сформована на системно-професійному етапі включає систему знань і вмінь, обумовлених гуманістичними ціннісними орієнтаціями, відбиває здатність до культурологічного аналізу освітньо-культурних явищ і подій, забезпечує рівень “розуміння” культури.

5. Виявлено, що місце і роль культурологічної складової у системі професійно педагогічної підготовки підвищується міжпредметною взаємодією на основі інтеграційних культурологічних модулів “Світоглядна і поведінкова культура”, “Методика культуровідповідної виховної діяльності”, “Культурологія гомоетики”, “Культурологія екоетики”, “Культурологія техноетики”, що сприяє забезпеченню цілісності, гармонійності, системності підготовки майбутнього вчителя до культуровідповідної діяльності, посилює спрямованість на здобуття культурологічних знань і вмінь, формування гуманістичних ціннісних орієнтацій.

6. Результати формуючого експерименту засвідчили продуктивність розробленої критеріально-рівневої характеристики ціннісно-цільового, змістового, діяльнісно-творчого, особистісно-позиційного компонентів культурологічної готовності, що дозволило простежити динаміку їх формування і довести, що впроваджена у практику професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя цілісна система культурологічної підготовки, реалізовані через особистісно орієнтовану технологію педагогічні умови забезпечили формування високого рівня готовності до культуровідповідної професійної діяльності.

7. Встановлено на основі аналізу індивідуальних показників сформованості визначених компонентів, інтрадинамічних карт-характеристик стійку тенденцію підвищення від адаптаційного до творчого рівня культурологічної готовності студентів, залучених до експериментального навчання від. Значне підвищення рівня сформованості ціннісно-цільового, особистісно-позиційного і діяльнісно-творчого компонентів готовності у

порівнянні із змістовим свідчать про те, що у процесі цілеспрямованої культурологічної підготовки у майбутніх учителів відбулася зміна пріоритетів: сформовані гуманістичні ціннісні орієнтації зумовили детермінацію культурологічних знань і вмінь, які стали розглядатися як засоби особистісного саморозвитку.

8. У ході дослідно-експериментальної роботи виявлені, обґрунтовані і підтверджені педагогічні умови, які забезпечили результативність формуючого експерименту. Доведено, що саме такі умови закладені і реалізовані у впровадженій педагогічній системі культурологічної підготовки, яка відповідає вимогам цілісності, відкритості, гнучкості, динамічності, варіативності, а саме: впровадження практичної діагностики на кожному етапі; гармонійне і гуманне поєднання суб'єктивних і об'єктивних цілей освіти майбутнього вчителя через особистісно орієнтовану технологію; культурологічна спрямованість змісту і дидактичних засобів, реалізація культурологічного потенціалу дисциплін світоглядно-культурологічної, психолого-педагогічної, спеціально-предметної підготовки на основі міжпредметної інтеграції через інтеграційні культурологічні модулі; гуманітарна проблематизація навчально-практичного змісту через систему навчально-пізнавальних завдань і проблемних ситуацій культурологічного змісту; рефлексивна позиція викладачів і студентів, діалогічна форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії та прилучення до гуманістичних вартостей педагогічної професії; формування свідомої активності студентів через педагогічно доцільне стимулювання, управління особистісним культурологічним розвитком, рефлексивною позицією, діалогічними і полісуб'єктними стосунками.

Основні результати дослідження висвітлено у наступних публікаціях автора:

1. Настенко Л.Г. Гераклітовий тип людини як ідеал підготовки майбутнього вчителя на перехресті тисячоліть// Соціалізація особистості: Збірник наукових праць. – Випуск 4. – К.: НПУ, 1999. – С. 25-33.
2. Настенко Л.Г. Методологічні засади культурологічної складової професійної підготовки майбутнього вчителя// Наука і сучасність: Збірник наукових праць Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Випуск 2. Ч. 4 (педагогічні науки). – К.: Логос, 1999. – С. 72-84.
3. Настенко Л.Г. Педагогічно-просвітницька діяльність Михайла Драгоманова як взірець у професійному становленні та культурологічному розвитку майбутнього вчителя// Збірник наукових праць: Вісник Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. – Випуск 3 (7). – Серія “Педагогічні науки”. – Полтава, 1999. – С. 92-99.

4. Настенко Л.Г. Цільовий та змістовий компоненти культурологічної складової процесу підготовки майбутнього вчителя// Збірник наукових праць: Вісник Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г.Короленка. – Випуск 1 (15). – Полтава, 2001. – С. 128-133.
5. Настенко Л.Г. До питання розробки змісту і структури культурологічної складової професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя// Наукові записки: Збірник наукових статей Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Випуск 41. – К.: НПУ, 2001. – С. 170-172.
6. Настенко Л.Г. Педагогічне керівництво самовихованням учнів// Матеріали міської науково-практичної конференції “Людина, гармонія, світ”. – Полтава, 1998. – С. 50-54.
7. Настенко Л.Г. А.С.Макаренко про роль самовиховання у формуванні особистості // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції “А.С.Макаренко – видатний педагог ХХ століття”. – Полтава: Пед. ін-т, 1999. – С. 134-138.
8. Настенко Л.Г. Проблеми освіти та виховання у педагогічній спадщині М.П.Драгоманова// Матеріали міської науково-практичної конференції “Виховання молоді на історико-культурних традиціях рідного краю”. – Полтава, 1999. – С. 183-188.
9. Настенко Л.Г. Особистісно-орієнтований підхід як умова культурологічного розвитку і виховання майбутніх спеціалістів// Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції “Профорієнтація та довузівська підготовка майбутніх спеціалістів: проблеми, досвід, перспективи”. – Чернігів, 1999. – С.204-208.
10. Настенко Л.Г. Гуманізація освітньо-виховного процесу як фактор культурологічної підготовки майбутнього спеціаліста// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. “Гуманітарна освіта в технічному університеті: проблеми та перспективи”. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2001. – С. 91-98.

Настенко Л.Г. Педагогічні умови культурологічної підготовки майбутнього вчителя. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти. – Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова, Київ, 2002.

У дисертації актуалізовано важливу складову системи вищої педагогічної освіти – культурологічну підготовку майбутнього вчителя, з позицій культурологічного, цілісно-інтеграційного, особистісно зорієнтованого підходів та діалогової взаємодії виявлено і досліджено педагогічні умови результативності цього процесу, уточнено сутність понять “культурологічна підготовка”, “культурологічна готовність”, конкретизовано їх структуру.

Доведено, що формування культурологічної готовності як особистісного новоутворення є провідною метою культурологічної підготовки.

Науково обґрунтовано і експериментально апробовано систему змістово-теоретичного і організаційно-методичного забезпечення формування культуровідповідними методами культурологічної готовності майбутнього вчителя.

Розроблено систему критеріїв і показників визначення рівня сформованості у студентів культурологічних знань і вмінь, детермінації їх гуманістичними ціннісними орієнтаціями.

Встановлено залежність формування готовності майбутнього вчителя до культуровідповідної професійно-педагогічної діяльності від комплексу теоретично обґрунтованих і практично впроваджених педагогічних умов.

Ключові слова: культура, культуровідповідність, культуротворча діяльність, культурологія, культурологічна підготовка, культурологічна готовність, гуманістичні ціннісні орієнтації, культурологічні знання, культурологічні вміння.

Настенко Л.Г. Педагогические условия культурологической подготовки будущего учителя. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.04. – теория и методика профессионального образования. – Национальный педагогический университет имени М.П.Драгоманова, Киев, 2002.

В диссертации актуализируется важнейшая составляющая системы высшего педагогического образования – культурологическая подготовка будущего учителя, выявлены и обоснованы педагогические условия ее результативности.

Методологическим основанием исследования служит взаимосвязь и взаимодействие различных подходов к организации педагогической деятельности и профессиональной подготовке учителей: культурологический расширяет исследовательские и прикладные рамки, обеспечивает панорамное, многомерное видение и полисистемное объяснение совокупности культурных проблем, ценностей, компонентов современного образования; целостно-интеграционный обуславливает непрерывную связь субъективного и объективного, внутреннего и внешнего, образного и понятийного, рационального и интуитивного, аналитического и синтетического; принцип диалогового взаимодействия актуализирует личностное развитие и профессиональное становление педагога; системный подход раскрывает закономерности и связи между отдельными элементами системы.

Культурологическая подготовка будущего учителя рассматривается как сложная структурная составляющая системы высшего порядка – профессионально-педагогической

подготовки, одновременно являясь системообразующим фактором, “сквозным” звеном, пронизывающим все ее компоненты.

Установлено, что культурологическая подготовка содержит мощный когнитивный потенциал, формирует ценностно-мотивационные основы профессиональной деятельности, существенно обогащает ее функции, обеспечивает усиление креативных компонентов педагогического образования, определяет личностную позицию будущего учителя. Содержательные компоненты исследуемого процесса (когнитивный, аксиологический, креативный, личностный) гармонично связаны со структурными (гуманистические ценностные ориентации, культурологические знания и умения).

Ведущей целью и результатом культурологической подготовки определена готовность, которая рассматривается как способность будущего учителя к культуросообразной педагогической деятельности на уровне целеполагания.

Научно обоснована и экспериментально апробирована система содержательно-теоретического и организационно-методического обеспечения формирования культурологической готовности будущего учителя посредством культуросообразных методов.

Разработана система критериев и показателей определения уровня сформированности у студентов культурологических знаний, умений, ценностных ориентаций.

Доказана зависимость формирования готовности будущего учителя к культуросообразной профессионально-педагогической деятельности от комплекса теоретически обоснованных и практически реализованных педагогических условий, а именно: внедрение практической диагностики на каждом этапе культурологической подготовки (адаптационно-профессиональном, локально-профессиональном, системно-профессиональном); гармоничное и гуманное сочетание субъективных и объективных целей педагогического образования посредством лично-ориентированной технологии; культурологическая направленность содержания и дидактических средств, реализация культурологического потенциала дисциплин мировоззренческо-культурологической, психолого-педагогической, предметной подготовки на основе интеграционных культурологических модулей; гуманитарная проблематизация учебно-практического содержания посредством системы учебно-познавательных заданий культурологического характера; рефлексивная позиция преподавателей и студентов, диалогичная форма субъект-субъектного взаимодействия и приобщения к гуманистическим ценностям педагогической профессии; формирование сознательной активности студентов посредством педагогически целесообразного стимулирования, управления личностным

культурологическим развитием, рефлексивной позицией, диалогичными и полисубъектными отношениями.

На основе анализа индивидуальных показателей сформированности выделенных компонентов, данных интрадинамических карт-характеристик определена стойкая тенденция повышения уровня культурологической готовности будущих учителей от адаптационного до творческого.

Ключевые слова: культура, культуросообразность, культуротворческая деятельность, культурология, культурологическая подготовка, культурологическая готовность, гуманистические ценностные ориентации, культурологические знания, культурологические умения.

Nastenko L.G. Pedagogical conditions of future teacher culturological training. – Manuscript.

The dissertation in getting a candidate degree in pedagogical science majoring in 13.00.04 – theory and methods of professional education. The National Pedagogical University named after M.P.Dragomanov, Kyiv, 2002.

There has been actualized an important component of pedagogical education – culturological training of a future teacher, with the culturological, eternal-integrational, personality oriented approaches and dialogical interaction there has been studied pedagogical conditions of this process effectiveness, there has been disclosed the essence of concepts: “culturological training”, “culturological readiness”. There has been found out that the formation of culturological readiness as a personal formation is a main goal of culturological training.

There have been worked out the criteria and there have been disclosed factors influencing the level of formation in students culturological knowledge and skills, their determination by humanistic values.

There has been proved dependence of formation of future teacher readiness to the culture determined professional-pedagogical activity on culturological content and didactic methods of higher education establishments.

There has been scientifically proved and experimentally checked the system of content-theoretical and organization-methodical base on the complex theoretically grounded and practically applied pedagogical conditions.

Key words: culture, culture determined, culture-creative activity, culturology, culturological readiness, culturological training, humanistic values, culturological knowledge, culturological skills.

